

ЛИТВИН

Володимир Михайлович – академік НАН України, доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України

ВЕРМЕНИЧ

Ярослава Володимирівна – член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історичної регіоналістики Інституту історії України НАН України

ГЕОПОЛІТИЧНА РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ

У статті висвітлено стратегії застосування міждисциплінарних підходів до аналізу процесів геополітичної регіоналізації просторового розвитку України та впливу глобалізації на зміну сутності концептів простору і території. Наголошено, що в умовах сучасних геополітичних реалій та загострення конфліктності зосередження дослідницької уваги на тенденціях просторового розвитку України дасть змогу проаналізувати явища регіональної асиметрії, запропонувати шляхи мінімізації дисбалансів, які виникають на цьому ґрунті, та виробити алгоритми посилення консолідації суспільства. Показано, що геополітичні стратегії є не лише концептуальним орієнтиром, а й методологічним інструментарієм для осмислення минулих та вибудови сучасних моделей просторового розвитку України, а тому проблеми геополітичної регіоналізації простору і територіальних трансформацій мають постійно перебувати як у фокусі регіональної аналітики держави, так і в епіцентрі національних стратегічних завдань та пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні.

Ключові слова: просторовий розвиток регіонів України, геополітичний та геокультурний аналіз, територіальна регіоналізація, історична регіоналістика, регіональна ідентичність.

З огляду на важливість розуміння феномену глобалізації сучасного світу та проблем, які ним породжуються, складної взаємодії глобальних і регіональних викликів потреба в осмисленні й науковому узагальненні просторового розвитку України має усвідомлюватися як одна з концептуальних домінант соціогуманітарних студій. Йдеться, зрозуміло, не лише про відтворення еволюції територіальних поділів і переділів, а й про цивілізаційні та геополітичні інтереси, соціокультурні та економічні мотивації, які визначали вектори регіонального розвитку, а також про виявлення певних закономірностей у динаміці процесів трансформацій і деформацій, еволюції світоглядів та форм свідомості, які, взаємодіючи у просторі, набували нових властивостей. Лише наявність стабільного та ефективного контролю внутрішнього простору країни, синхронізація функціонування регіональних просторів з єдиним — національним, забезпечить суб'єктність України в глобальному світі. Очевидно, що сучас-

не суспільство відчуває гостру потребу у новій гуманітарній парадигмі з об'єднувальним контекстом, і роль науки, передусім академічної, має полягати в концептуалізації засад, здатних об'єднувати соціум навколо проблем, що турбують усіх без винятку.

Рубіж XX і XXI ст. ознаменувався інституалізацією *історичної регіоналістики* — наукового напрямку, орієнтованого на ретроспективне дослідження процесів регіоналізації й просторового розвитку в природничо-географічному, історичному, етно- і соціокультурному контекстах. Сучасні геополітичні реалії вносять у її науковий простір істотні змістові корективи й оновлюють засоби репрезентації.

Які концепти може запропонувати вітчизняній соціогуманітаристиці оновлений когнітивний потенціал регіоналістики? По-перше, це можливість виявлення історичних витоків регіональних проблем, які гальмують процеси сталого суспільного розвитку і формування української політичної нації. По-друге, підведення наукового фундаменту під визначення тенденцій регіоналізації, які мають довготривалий характер, та з'ясування їх ролі в євроінтеграційних процесах. По-третє, відтворення та репрезентація «культурних кодів» регіональних просторів — своєрідної системи змістових орієнтирів суб'єктивної реальності, які впливають на мотивації та стереотипи. І по-четверте, формування критеріїв оцінки ефективності тих моделей регулювання регіональних процесів, які використовувалися в минулому і можуть бути придатними в осмисленні уроків для майбутнього.

Без всебічного аналізу проблем і ризиків, спричинених у віддаленому і недалекому минулому браком цілісного бачення історичних особливостей формування просторового розвитку регіонів, займатися розробленням стратегічних пріоритетів державної регіональної політики та прогнозуванням її ефективності навряд чи продуктивно.

Відсутність в Україні спільних для всіх регіонів політичних, ідеологічних і культурних цінностей, здатних консолідувати населення країни як єдину громадянську націю, вимагає

від владних структур чіткої *стратегії*, спрямованої на подолання регіональної біполярності. Те, що протягом майже всієї історії розвитку українського етносу Захід і Схід України існували ізольовано, входили до складу різних держав, орієнтувалися на різні пріоритети і життєві стандарти, створило відмінні типи соціонормативної і політичної культури. Ця різниця не згладжується — не в останню чергу через те, що нинішні регіональні еліти саме свою культурно-історичну матрицю вважають єдиною прийнятною для всіх регіонів країни. З цих реалій випливає необхідність досліджувати процеси формування відповідних просторових середовищ в історичній ретроспективі, простежувати як вертикальні, так і горизонтальні міжрегіональні зв'язки, вивчати феномен колективної історичної пам'яті, її соціокультурні відмінності, специфічні особливості регіональної ідентичності та ментальності.

Упродовж століть на території України співіснувала ціла низка територіальних комплексів, слабо пов'язаних між собою; підпорядкування їх різним державам зумовлювало складну взаємодію політичних та соціокультурних чинників і часті зміни кордонів. Сучасна структура регіонального устрою України чітко репрезентує наслідки присутності різноспрямованих *геополітичних впливів* та локальних практик. Захід України зберігає генетичну пам'ять про спадщину Римської імперії, живиться спогадами про «триєдність» польського, литовського та руського народів у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій, а унікальний культурний шар, створений в Австро-Угорській імперії, ще й сьогодні визначає неповторне обличчя західноукраїнських міст. Схід України формувався як російське пограниччя, з одного боку, і сфера української колонізації, з другого. Складна конфігурація культурної взаємодії зумовила особливу роль Слобожанщини у процесах національного відродження. Південь став «ареною зустрічі» десятків різних культур — середземноморської, кримськотатарської, турецької, російської. Тут упродовж віків гостро відчувався тягар ризиків, пов'язаних з експансією степових кочови-

ків, і виникла козаччина як унікальне українське культурне явище.

Драматичними обставинами історії України, частини якої потрапляли під владу різних державних утворень, зумовлена різнорівневність історично-етнографічних та етнокультурних регіональних одиниць: структурними частинами української території є і великі історико-культурні ареали, і історично-етнографічні регіони та історичні землі. У такій строкатій у регіональному плані державі, якою є Україна, першочерговим завданням національної стратегії має бути збереження *територіальної цілісності* і *геополітичної стабільності*. Відповідно, дослідження геополітичних факторів виникнення регіональних соціокультурних систем та етноконтактних зон мають стати одним із пріоритетів сучасної соціогуманітаристики.

Для визначення системи характеристик, що передають особливості того чи іншого регіону у структурі просторового вивчення конкретної країни, запропоновано поняття «*образ території*». Образ виявляється достовірним тією мірою, наскільки у ньому схоплено риси регіональної ідентичності саме цього регіону з урахуванням множинності внутрішніх кордонів: між державами, політичними та культурними системами, ареалами відмінних економічних укладів, етнічними та мовними групами, релігіями тощо. Осмислення процесів регіоналізації в контексті освоєння державами історичного простору відбувається в рамках концепції «*соціальних розколів*» та їх впливів на територіальну структуру і геополітичні трансформації [1]. Оскільки Україна завдяки своєму розташуванню виступала впродовж віків як своєрідна арена зіткнення кількох цивілізацій, «контактна зона», «простір між світами», образ її територій значною мірою визначався геополітичними факторами. Відповідно, для простеження еволюції змін у просторовій організації тих соціумів, з яких зрештою викристалізувався український народ, украй важливо досліджувати їх соціально-політичне підґрунтя: особливості розселення, формування демографічної структури, напрями й характер ко-

лонізаційних потоків, владні відносини, геополітичні стратегії метрополій та сусідів. Таким чином осмислюється та репрезентується «*досвід простору*» [2, с. 87–96], який утворюється в процесах формування соціокультурної та етнічної ідентичності. Очевидно, що таке дослідження повинно будуватися на застосуванні оновлених міждисциплінарних теоретико-методологічних підходів просторового розвитку та перебувати у сфері контекстів світової соціокультурної динаміки.

Одним із таких контекстів стало перенесення центру дослідницької уваги з часу на простір, зумовлене не в останню чергу складним переплетенням явищ глобалізації й регіоналізації. На цьому ґрунті формується сучасний *метарівень* дослідження просторових процесів та новий ракурс осмислення простору, здатний трансформувати домінуючі регіональні і геополітичні уявлення. Організацію та структурування простору дедалі частіше розуміють як невід’ємні складові процесів регіоналізації, які зумовлюють можливість реалізації соціальних інтересів та культурних ідентифікацій на різних рівнях. Пропонуються два підходи до визначення сутності регіоналізації – географічний та інституційний. *Географічний* базується на розрізненні трьох рівнів регіоналізаційних процесів – національного, регіонального та локального. *Інституційний* підхід передбачає зосередження уваги на адміністративно-територіальній таксономії та політико-правовому статусі регіонів. Регіоналізація трактується як безальтернативна стратегія, основа демократизації, процес створення мережевого суспільства і подолання національного протекціонізму та централізму [3, с. 167–188]. Дуалізм регіоналізації полягає у тому, що її можна розглядати і як результат глобалізації, і як одну з її просторових форм, адже класифікаційні рівні простору структурують та організують глобальні, континентальні, державні, регіональні, місцеві, міські та сусідські ареали.

Простір, як політико-географічний чинник розвитку держави, виступає атрибутом її політичної сили, він здатний впливати на фізичну еволюцію народу і є засобом ментального усві-

домлення світу. Поняття «простір» інтегрує в собі не лише державну територію в прямому сенсі, воно позначає конструкцію, створену соціальними суб'єктами на конкретній території, ґрунтуючись на певній нормативно-ціннісній основі. Регіональний соціальний простір формується як частина національного в межах державної території внаслідок складної взаємодії просторових факторів та специфічних особливостей ідентичності, ментальності, історичної пам'яті. Застосування у його аналізі геополітичних стратегій дає змогу простежити як внутрішню логіку розвитку регіонів, так і їх роль у загальних трансформаційних тенденціях національного та глобального простору; розглянути простір як семіотичну систему з акцентуванням уваги на процесах формування геополітичних уявлень та просторових міфів, конструювання «уявлених спільнот» та конфігурацій їх територіалізації. Якщо спробувати схематично представити рух від традиційних до інноваційних підходів у вивченні просторових форм буття соціуму, це може бути стрибкоподібний перехід від осмислення часткового як неістотного, другорядного, ілюстративного до розуміння його самоцінності і відтворення відповідного образу у глобальному контексті. Цей перехід супроводжується усвідомленням того, що кожний новий рівень пізнання — це не просто новий ракурс у дослідженні співвідношення універсального й локально-специфічного, а й спроба нового «прочитання» проблеми «час — простір», їхньої взаємодії на різних стадіях суспільного розвитку.

Паралельно зі своєрідною «зміною парадигм» відбувається зростання питомої ваги політичних, економічних, географічних, культурно-цивілізаційних, конфесійних факторів у міждисциплінарному дослідженні просторової специфіки. Метаморфози семантики простору тісно пов'язані з метафоричним переділом світу за геополітичними й стратегічними критеріями і у наш час найточніше передаються поняттями «просторовий порядок», «метагеографічні альтернативи», «теорії культурних кіл», «ментальні карти» [4]. Також відіграють помітну роль процеси розширення

сфери контактів і поява нових конфліктів, які не вкладаються у звичну модель протистояння національних держав. Вихід сучасної історіографії поза межі національних кордонів створює проблему конструювання «глобального минулого» на фундаменті компаративізму і синтезу різних дослідницьких підходів. Від того, у якому співвідношенні перебуватимуть ідеї оновленої глобальності з дослідженням локально-просторової специфіки, залежить однаковою мірою майбутнє як історичної глобалістики, так і історичної регіоналістики. І подальше розхитування «антиколоніальних» бінарних моделей, і долання етноцентризму з його пошуком «фантомних ворогів» мислими лише у контексті поглибленого компаративного дослідження різних традицій, культур, просторових образів.

Оновлена *парадигма регіоналізації* виявила ся дієвою методологічною моделлю осмислення нового структурування світу. Вона виходить з ідеї системної ієрархізації просторових образів на численних рівнях, серед яких рівень національної держави далеко не єдиний. Власності сучасного географічного простору уже не відповідають тим звичним канонам, з якими підходила до його аналізу класична геополітика. Поряд з геополітичним підпростором з'явилися геоекономічний, геокультурний, геоінформаційний, геостратегічний, і кожен з них потребує власного понятійного апарату. Сучасна гуманітарна парадигма уже не може існувати без поглибленого дослідження погранич, крос-культурних запозичень, міграційних процесів, а також тих дисоціативних явищ, які породжуються «сум'яттям» на свідомісному рівні. Регіоналізацію у цьому новому контексті трактують як природний процес підвищення ролі регіонів у житті суспільства, регіональної самоорганізації й диференціації. На пострадянському терені це поняття час-то охоплює також реакцію регіонів на радянський гіперцентралізм, фіксацію нового розуміння регіоналізму як раціонального принципу територіальної організації. Супроводження процесів упорядкування політико-правових та соціально-політичних відносин децентраліза-

ційними стратегіями привело до розрізнення понять «регіоналізм», «регіоналізація» та «децентралізація» [5, с. 237–250]. Нині регіоналізація — це один з провідних політичних трендів, що визначається як комплексний процес, пов'язаний з регіональним структуруванням простору або ж із підвищенням ролі регіонів у соціально-економічному й політичному житті. Водночас це і алгоритм явища, яке стимулює формування багатопланових територіальних ідентичностей [6, с. 7–28].

Те, що сучасні ракурси в розумінні співвідношення глобального та регіонального досить швидко дістали наукове визнання, не в останню чергу пов'язано з тим, що переосмислення ролі просторового чинника в житті соціумів почалося ще на рубежі 70-х і 80-х років ХХ ст. з появою постнекласичної науки. Синергетичний, фрактальний, ековолюційний, ноосферологічний підходи істотно розширили дослідницький діапазон історичної географії, вивівши її на рівень формування наукових засад класифікацій і типізацій історико-географічних систем, розкриття закономірностей їх функціонування, механізмів взаємодії природних і суспільних складових, обґрунтування схем історико-географічного районування. Актуалізація і швидкий розвиток трансдисциплінарних регіональних досліджень були прямо зумовлені процесами регіоналізації, які набували поширення як у формі інтеграції локальних співтовариств у більш широкі територіальні комплекси, так і збереження культурних відмінностей у рамках цих товариств і поза ними [7, с. 297–309].

У контексті геополітичних змін докорінно трансформувалося і саме поняття «регіоналізація». Стимульована глобалізаційними процесами регіоналізація світової політики і міжнародних економічних відносин проявляється насамперед у перерозподілі владних повноважень, частина яких передається державами на наднаціональний, а частина — на регіональний, місцевий рівень. Міжнародна структура стає дедалі більш «багатоплановою», розвивається транскордонне співробітництво, зростає кількість регіонів різного рівня. На цьому

фоні і сама регіоналізація стає як мінімум дворівневою; відбуваються паралельні процеси об'єднання держав у міжрегіональні структури і переструктурування регіонального простору всередині держав. В. Дергачов розрізняє (за функціональними ознаками) геополітичну, економічну й культурну регіоналізацію. *Геополітична* регіоналізація — це процес виділення й створення «великих просторів», військово-політична й економічна потужність яких здатна протистояти тенденціям до гегемонізації світового простору. *Економічна* регіоналізація передбачає поетапне формування в межах регіонального угруповання зон вільної торгівлі, митних союзів, спільного ринку. *Культурна* регіоналізація акцентує увагу на процесах розвитку культурних регіонів і субрегіонів відповідно до їхніх соціокультурних особливостей [8, с. 111–126].

Поняття «регіоналізація» і досі не вільне від розмитості і смакових уподобань. Приміром, політологи в Україні часто пишуть про «небезпеку регіоналізації», маючи на увазі поглиблення суперечностей по лінії «Схід — Захід». Соціологи розглядають регіоналізацію здебільшого в контексті регіональної ідентифікації, яка виникає на ґрунті усвідомлення населенням певного регіону спорідненості у творенні власної системи життєзабезпечення і спільного духовного середовища. Правознавці схильні пов'язувати регіоналізацію з кризою традиційного інституту національної держави. Географи вбачають основу регіоналізації в історичних особливостях освоєння простору, ландшафтній багатоманітності, прикрих наслідках антропогенного втручання, процесах урбанізації. Культурологи акцентують увагу на соціокультурних характеристиках регіоналізації і специфічності регіону як території і як спільноти — своєрідного символу простору і групи водночас. Якщо ж шукати спільний знаменник усіх цих підходів, то він, очевидно, лежить у сфері притаманного нашому часу зміщення інтересу від універсалізму до конкретики. У дослідженні просторових явищ це знаходить свій вияв у своєрідній «*топологічній рефлексії*» — актуалізації цінностей, що роз-

ташовані близько і навкруги. Людину дедалі більше цікавлять реалії власного місцезнаходження, а відтак об'єктом наукового аналізу все частіше стає регіональна специфікація соціокультурних відмінностей. Із застосуванням соціально-топологічних підходів процеси структуризації простору розглядаються в контексті суб'єктивних образів та ментальних уявлень.

Загалом же концепт регіоналізації тому і здатний відіграти роль зручного операційного інструмента, що допускає найширші можливості конструювання зв'язків у просторі [9, с. 111–117]. Розгортання процесів регіоналізації перетворює будь-який соціокультурний простір на своєрідну «кластерну локальну мережу» (чи величезну кількість «мереж», накладених одна на одну). Структурований у такий спосіб простір створює найкращі можливості для забезпечення «вузлів мережі» ресурсами й оптимізації відносин по лінії «центр – регіон». Особливий акцент при цьому робиться на взаємодії центру (ядра) і периферії (окраїн) з поглибленим вивченням доцентрових і відцентрових сил, інтеграції й дезінтеграції, стабільності й дисбалансу, симетрії й асиметричності. Разом з тим, концепт «регіоналізація» можна застосовувати не лише до вибудовування сучасних моделей регіонального розвитку, а й до ретроспективного членування територій з метою наукового осмислення специфічності розвитку певних їх частин. Виявлення «втрачених» топохронів у наявних, гармонізація семантики культурних пластів і, нарешті, «регенерація» топохрона — вдячні завдання наукового пошуку.

Стійкий інтерес до проблем співвідношення глобальної і регіональної історії виявився не лише у переосмисленні основоположних понять, а й у появі оновлених просторових версій історичного процесу. На цьому фундаменті вибудувався каркас «нової локальної історії» [10, с. 135–157], яку інколи визначають як «мікросоціальну». Вона виразно корелює із географією й інтерпретується як територіально локалізована мікроісторія соціуму, вбудована у надлокальний історичний контекст. А надалі

простежується те, що за формою нагадує зворотний рух: на базі переосмислення історичного процесу в антропологічному й просторовому вимірах відбувається пошук предметного поля «нової політичної історії», яка формується насамперед на основі аналізу поведінкових стереотипів у сфері владних відносин, реалій політичної культури, геокультурних ландшафтів [11, с. 7–17]. На противагу традиційній історії, яка зосереджувалася на «подіях, фактах, біографіях», «нова» історія не обмежує себе ані тематичними, ані просторовими рамками. Її цікавлять найрізноманітніші прояви людської діяльності у різних соціумах, при цьому завдання їхньої історичної реконструкції співвідносяться з налаштованістю на поліваріантність підходів і міждисциплінарний синтез. Інтерес до історії простору при цьому часто слугує фоном для відтворення ментальностей, ідентичностей, поліетнічності й полікультурності. Ще частіше у таких «нових» підходах територія виступає вже не як фон, а як рамка чи смислотвірна сутність.

Початок стимульованого глобалізацією об'єктивного процесу регіоналізації світу супроводжується «переформатуванням» його традиційної структури на основі відносно самостійних геоекономічних, геополітичних і соціокультурних комплексів. Роль регіонів неухильно зростає і розглядається як один з найважливіших чинників інверсії зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку суспільних систем. Специфіку регіоналізації України, зумовлену геополітичними чинниками і стратегіями, варто розглядати як результат їх багатofакторної взаємодії, в якій не останню роль відіграють зміни структури територіальних утворень та їхніх кордонів, особливості управлінських підходів різних державних систем. Вплив імперської спадщини на всі аспекти суспільного буття у незалежній Україні виявляється насамперед у високому ступені регіональної поляризації і незбігу ціннісних орієнтацій. Регіональна строкатість заперечує як лінійність, так і однотипність, а ускладнені виклики вимагають ефективного і своєчасного реагування. Геополітичне та геостратегічне мислення,

усвідомлення та врахування можливостей когнітивної геополітики становлять сьогодні єдино можливий фундамент для формування концепції сталого розвитку держави.

Геополітика — один з небагатьох наукових напрямів, які пережили складну еволюцію у ставленні до себе: від майже цілковитої зачарованості до деякої скептичності — таким у загальних рисах виявився діапазон оціночних критеріїв. Засновники геополітики вважали, що географічні чинники як постійні в системі міжнародних відносин є визначальними, і наразилися на звинувачення у географічному детермінізмі. Нині домінують більш помірковані підходи, які трактують географічні чинники не як детермінуючі, а як такі, що створюють умови (*conditioning*). Початок ХХІ ст. ознаменувався переосмисленням на новій теоретичній основі практично всіх методологічних підходів до геополітики. Йдеться насамперед про подолання розриву у дослідженні зовнішньої та внутрішньої політики; притаманний позитивізму, саме він зумовлював певну межу між геополітикою й політичною географією. Нині геополітичний дискурс значною мірою переорієнтований на інтереси та настрої, спостерігається розширення аналітичного простору практичної геополітики, що спеціально досліджує геополітичні культури і пов'язані з ними структури влади [12].

Про певну девальвацію реальної («вульгарної», «ідеологічної») геополітики фахівці почали писати відтоді, як було простежено прямий зв'язок національного, регіонального й локального вимірів світової трансформаційної динаміки. Коли глобалізацію почали усвідомлювати як рух, який іде не лише «згори», а й «знизу», через активізацію локальних співтовариств і взаємодію локальних культур, класична геополітика швидко перетворилася на геоінформаційну з виразним акцентом на метарегіональності і крос-культурних взаємодіях. Корпоративний поділ медіаринку і його комерціалізація породили феномен внутрішньої політики, здатної моделювати проблеми і навіть події [13, с. 81–94]. На цьому ґрунті на Заході успішно розвивається школа

«критичної геополітики», яка розробляє концепції нових вимірів безпеки з орієнтацією не стільки на територіально-географічне, скільки на інтерсуб'єктивне бачення простору. Можна навіть говорити про те, що цей уже доволі усталений на Заході напрям докорінно змінює уявлення про сутність і функції геополітики як наукової дисципліни. На першому плані опиняється значущість людського капіталу, структура й конкурентоспроможність національних економік, місце країни у глобальних мережевих структурах. Однак державна територія і кордони у неокласичних підходах все ж залишаються фундаментальною даністю, а простір визначається як система, що підлягає соціальному конструюванню, інструменталізації та деконструкції [14].

Методологічні підходи «критичної геополітики» фокусують увагу на проблемах геополітичної культури, символах, образах, уявленнях громадян про «природні» та «історичні» кордони тощо. За Дж. О'Тоалом, пріоритетними сферами досліджень тут виступають національні традиції, геополітичні дискурси, просторові концепції в різних культурах. За такого підходу простір перестає бути нейтральною для людини категорією — певні регіони перетворюються на національні символи, мобілізуються усі історико-культурні ресурси місця. Особлива увага звертається на зміну рівнів просторової організації сучасного світу та характеру ієрархічності світ-системних зв'язків, появу нових різновидів регіонів (мега-, мезо-, трансрегіони). А основою структурування такого простору виступають диференціації — відмінності, сформовані в процесі історичного та геополітичного розвитку різними культурними практиками [15, с. 107–124]. Новітні підходи «критичної геополітики» розвиваються в рамках таких напрямів, як «формальна» та «радикальна» геополітика, що зосереджують увагу на зростанні глобальних ризиків та їх впливу на простір, пошуку моделей адаптації соціальних спільнот до викликів часу. Студіювання процесів реструктуризації простору спрямовується на осмислення ідентичностей, ментальностей та уявлень у соціально-полі-

тичних практиках, вироблення контекстуальних орієнтирів у вибудові політичних стратегій, аналіз формування та функціонування геополітичних стереотипів [16, с. 307–322].

Сучасні теорії конструювання простору органічно інтегруються до стратегій нового бачення *геополітичної культури* — як системи узгодження інтересів і репрезентації знань про зовнішній світ. Геополітичний дискурс в ідеалі має враховувати наявність різних груп інтересів, відповідних ідентифікаційних практик та геополітичних традицій, можливих джерел зовнішніх загроз і потенційних союзників. При цьому акцент варто робити на залежності геополітичних уявлень від реалій, що історично склалися: місця країни й регіону у загальнопланетарному поділі праці та глобальному «просторі потоків», структури зовнішніх зв'язків, міграційних процесів, особливостей територіальних та регіональних ідентичностей тощо [17, с. 37–46]. З'ясування логіки та динаміки процесів формування соціокультурних чинників, які зумовлюють структурування і функціонування регіональної системи, аналіз геополітичних мотивів цього структурування є домінуючими для розуміння потенціалу геополітичної системи та визначення її просторових векторів.

Регіональні аспекти сучасної геополітики вибудовуються саме на соціокультурному ґрунті: відмова від звичного географічного детермінізму поступається місцем людиноцентризму з певною прив'язкою до «місця», причому в ролі місця найчастіше виступають регіони, оскільки на мезорівні найкраще простежується вплив людської активності на довкілля. Актуалізація поняття геополітичного простору супроводжується концептуалізацією нового методу геополітичного аналізу, названого з подачі французького геополітика Ж. Готтмана *іконографією*. В його розумінні іконографія становить систему символів і знаків, які є основою почуття спільності соціальної групи, артикулюють соціально-політичну єдність, передбачають спільну духовність [18, с. 512–519]. Ж. Готтман запропонував аналіз «духовного комплексу» території, що форму-

ється з трьох базових складових — релігійного кредо, соціальної точки зору та політичної пам'яті. Щоб надати доволі абстрактному наповненню іконографії універсального змісту, І. Лакост поєднав її з теорією інформаційних зрізів і обґрунтував принцип взаємодії іконографічного образу й геополітичного простору. А взаємодії й взаємозв'язки на рівні історичних, культурних та інших профілів геополітичного простору, у тому числі процеси переміщення людей, товарів, капіталів, ідей на регіональному рівні, у французьких геополітиків позначаються терміном «циркуляція» [19, с. 30–33]. У цих підходах приваблює насамперед орієнтація на суб'єктність у найширшому розумінні цього поняття. Просторові категорії перетворюються, деформуються (анаморфізуються) під впливом людського чинника — ментальностей, образних уявлень, навіть передсудів.

Заслужують на увагу і теорії, які для прояснення логіки геополітичних стратегій і практик послуговуються концептом «*єдності долі*» простору, орієнтованим на дослідження історичних і культурних умов формування регіонів, та суб'єктивним усвідомленням образу території з боку носіїв регіональної ідентичності. Творення «колективної долі» внаслідок подій, що викликають відчуття соціальної солідарності, відбувається через партикулярні (суб'єктивні) неісторичні форми сприйняття дійсності. В результаті спостерігається спонтанне конструювання конкретних соціальних практик або регіональних просторів, функціонування «глокальної біографії», яка дозволяє локальній групі протиставляти себе глобальній спільноті [20, с. 42–43]. В таких просторах має відбуватися обов'язковий моніторинг візуальних, поведінкових та комунікаційних практик, які дають можливість регіональним спільнотам маркувати місця пам'яті, соціальні простори, формувати хронотоп. Саме повсякденні практики творять образ простору як рефлексивну систему, яка є носієм оригінальної ідентичності.

Геополітичний дискурс модерну упродовж кількох століть базувався на дихотомії «пере-

дові — відсталі», «Захід — Схід». Спрямований на виправдання територіального експансіонізму і війн як неминучих супутників нерівного розподілу ресурсів і силових можливостей, він підкріплювався соціал-дарвіністськими теоріями, які розглядали цивілізаційні, расові й державні ієрархії як природний стан речей. Епоха постмодерну покликала до життя нову інформаційно-технологічну парадигму — концепцію *мережевого суспільства*. Соціотехнічні мережі, описані М. Кастельсом, значною мірою підривають традиційний фундамент географії. За Б. Латуром, «поняття мережі допомагає скинути тиранію географів у визначенні простору», традиційна географія реального простору у його викладі стає лише однією з багатьох мереж [21]. Мережі розмивають традиційне розмежування локального, національного і глобального, створюючи перебудований «глокальний» простір. Нові схеми визнають бездоганними далеко не всі науковці — їх критикують за технологічний детермінізм і еkleктизм. Хаотичність, гібридність і змішаність наших соціопросторових практик, зауважує Дж. О'Тоал, часто вислизає з-під влади теорій, що ми їх розвиваємо [22, с. 223]. А це означає, що геокультурний підхід у порівняльних дослідженнях зберігає свій потенціал, але дедалі більше трансформується у геоінфокультурний.

Тут важливо звернути увагу на ще одну обставину, яка характеризує новітнє моделювання простору, — він не обов'язково пов'язується з місцем. Можна сказати навіть більше — він дедалі частіше конституюється не в категоріях «місця», а в категоріях руху («простір потоків» у М. Кастельса). Уведений М. Оже термін «не-місця» (*non-places*) [23] видається парадоксальним лише на перший погляд; насправді йдеться про місця, так би мовити, «не укорінені», пов'язані з мобільністю, мандрівками. У контексті переосмислення історичної ролі номадизму намітилася навіть тенденція підвести під формулу кочівництва сучасні форми рухливості й туризму; історичний номадизм розглядається як тривалий процес пошуку «людиною шляху» власної локалізації у про-

сторі [24, с. 53—81]. Статичний простір більшості сучасних громадян уже не цікавий, їх приваблюють швидкості, інтенсивність руху, простори-трансформери. Тому й образи простору моделюються за канонами відкритості, публічності, спроможності дивувати. Простір сприймається як текст, який можна по-різному прочитати й осмислити. Утім, як констатує О. Бетлій, історик осмислювати простір і просторові уявлення сьогодні непросто. Адже доводиться дбати про співмірність нових підходів із тими традиційними, які вже перебувають на озброєнні соціологів, філософів, психологів та інших фахівців, що пишуть про націю, ідентичність, пам'ять, місце тощо. До того ж бачення організації простору досліджуваної доби, яке складається у сучасного історика, може й не відповідати уявленням про простір, які побутували у час, про який ідеться. Від того, що саме має на увазі дослідник під просторовим досвідом і що конкретно вивчає, залежить відповідь на питання про те, чи можлива взагалі синхронізована історія [25, с. 132—151].

Ці та інші складності, проте, не зупиняють тих істориків, політологів, філософів, соціологів, які вбачають у просторі порівняно новий об'єкт для спостережень як реальних територій у різних часових вимірах, так і ментальних уявлень про них. Територіальні рамки зазвичай більш чітко простежуються, ніж, приміром, національні чи етнічні. Зрештою, й саму історію як діяльність людини доцільніше й продуктивніше розглядати під кутом зору освоєння і перетворення простору, ніж крізь призму чергування довільно визначених кимось відрізків часу. Про що можна говорити впевнено, так це про переміщення фокусу наукового інтересу істориків з подієвої у соціокультурну площину, нерозривно пов'язану з осмисленням просторової трансформаційної динаміки. При цьому, констатує Л. Репіна, створення нових теоретичних моделей уже неможливе без осмислення значущості методологічних поворотів кінця ХХ ст., у тому числі й просторового. Наслідком соціологізації історії стало перетворення «нової» історичної науки на міждисциплінарний напрям у повному ро-

зумінні цього слова, причому новизна полягає не лише у застосуванні спільних методик, а й у проникненні у сферу наукових інтересів інших дисциплін [26, с. 41–51].

Сучасна регіоналістика активно засвоює як класичні просторові підходи, так і новітні геополітичні та геокультурні побудови, які допомагають, серед іншого, зрозуміти «логіку розмежувань». Те, що як міждисциплінарна галузь вона перебуває у сфері впливу антропоцентризму й геополітики не меншою мірою, ніж на орбіті економіцентризму, докорінно змінило ракурси дослідження просторових феноменів, перемістило фокус уваги на вивчення соціокультурної анатомії регіонів, територіальних ідентичностей, комунікативних взаємодій. Антропосоціетальні підходи орієнтують на дослідження трьох базових сфер життєдіяльності територіальних співтовариств: антропокультурної, соціоекономічної та інституційно-регулятивної. Це дало змогу аналізувати регіони з точки зору наявних у їхньому розвитку явищ асиметрії і пропонувати шляхи мінімізації дисбалансів, які на цьому ґрунті можуть виникати. Такий підхід, у свою чергу, допомагає знаходити аргументовані відповіді на запитання: наскільки стійким є вектор соціокультурної еволюції того чи іншого регіону і які ризики становлять загрозу його саморозвитку.

Під впливом процесів глобалізації на міждисциплінарних стижах з'явилося чимало нових тематичних напрямів, які істотно розширюють предметне поле регіоналістики. Йдеться про вже згадану «критичну геополітику», яка фокусує увагу на різних аспектах міжнародної, національної, соціальної безпеки. Осмислення реальних і уявних загроз, перебування в кризових ситуаціях потребує специфічних безпекових дискурсів, базованих на принципах толерантності. У цьому ж руслі вибудовує свої пріоритети *культурно-політична географія*, інтереси якої зосереджені на проблемах політичної й етнополітичної культури. У зв'язку з активізацією конфліктогенних чинників, у тому числі територіальних претензій одних держав до інших, особливо актуалізувалася *лімологія* — наукова дисципліна, що

вивчає природу і функції кордонів та погранич і вже має своє історичне відгалуження. Можна говорити і про географію тероризму, яка набула виразних обрисів у зв'язку із загостренням міждержавних та міжетнічних конфліктів.

Методологію органічного поєднання цивілізаційних та просторових підходів в аналізі явищ урбанізації може запропонувати *геоурбаністика*, яка вивчає територіальні системи розселення, просторову організацію міського життя, еволюцію та функціонування міських систем різного рівня. Культурно-стадіальна специфіка урбанізаційних процесів — це саме те, що вирізняє найбільш сучасні, контекстуальні підходи в її дослідницькому просторі. Побачити місто в процесі його складної еволюції, у вимірі більш широких систем (цивілізацій, держав, регіонів) і в багатоманітності виконуваних ним функцій (господарських, адміністративно-політичних, воєнно-стратегічних) — такі завдання стоять сьогодні перед широким загалом містознавців. Але описовими функціями вони не обмежуються, оскільки головною метою містознавства вважається представлення міста як цілісності, як просторового втілення усіх його соціальних зв'язків. Геоурбаністика репрезентує новий етап розвитку географії міст з особливим акцентом на просторових формах урбаністичних утворень — регіонах та районах, зонах, агломераціях тощо. Для соціокультурного вектора геоурбаністичних досліджень пріоритетним є просторовий підхід, розгляд міст та інших форм розселення в контексті умов життя людей.

Поступальний розвиток геоурбаністики забезпечить застосування історичних методологічних підходів для простеження процесу розвитку міст у часі і просторі, з'ясування динаміки, закономірностей та принципів цього процесу з точки зору конкретних історичних умов певної епохи. Тисячолітня історія людської цивілізації актуалізує дослідження урбанізаційних стратегій у різних просторових ареалах, для осмислення яких стануть у пригоді напрацювання *історичної урбаністики* — галузі соціогуманітарного знання, яка акцентує увагу на історії міст та їх просторовому розміщенні.

Сучасна урбаністика іде й далі, досліджуючи урбанізацію як історичний процес підвищення ролі міста у просторовому розвитку соціумів, що спричиняє зміни у соціальній структурі суспільства та його культурі. При цьому слід зауважити, що відсутність досліджень про зв'язок процесів урбанізації із самопочуттям людини і здатністю соціумів до самоорганізації справляє виразний негативний вплив на регіональну і культурну політику тих держав, які не надають серйозного значення осмисленню суті сучасного урбанізму.

Отже, зміна діалектичного співвідношення між часом і простором, яка відбулася на наших очах, засвідчила як можливості розкутих дискурсів, так і обмеженість безспірних на перший погляд істин. Активізація інтересу до просторової історії і явищ регіоналізму відбувається в усьому світі в міру того, як глобалізаційні процеси ставлять під удар специфічність розвитку окремих країн і їх частин. «Битва когнітивних карт» все більше перетворюється на боротьбу різних форматів репрезентацій. Проблема регіональної варіативності у світлі «просторового повороту» (*spatial turn*) постає у якісно новому вигляді, а пошук засобів подолання регіональних диспропорцій і сепаратистських настроїв переростає у проблему надзвичайної ваги. Зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів, мінімізація хронічної депресивності деяких з них, як і формування раціональної територіальної структури, — завдання, які можна розв'язати лише на основі серйозної наукової експертизи нинішнього стану просторового розвитку України і тих минулих деформацій, які до цього стану призвели. Тільки за умови застосування міждисциплінарності у дослідженні процесів регіоналізації можна бути впевненим у тому, що повз увагу історичної науки не пройдуть події і факти, що мають геополітичну та геокультурну значущість. Емпіричний матеріал, нагромаджений у такому форматі та належно осмислений, здатен дати ґрунтовну відповідь на питання, чому люди у різних регіонах України сповідують різні цінності, мають відмінні життєві установки, різні уявлення

про оптимальні зовнішні орієнтації своєї країни. Важливо з'ясувати також, чи спрацюють на українському ґрунті класичні геополітичні теорії «*єдності долі простору*» та «досвіду простору» для пояснення логіки геополітичних та інтерпретаційних практик у різних регіонах України.

Чи мав рацію А. Лефевр, коли зазначав, що немає базової теорії, яка б дозволила системно дослідити взаємовідносини між соціальними і просторовими структурами? Сподіваємося, що детальне розроблення таких теорій набуватиме актуальності в предметному полі регіоналістики. У всякому разі досить привабливою видається обґрунтована ним концепція наявності трьох одночасних та рухливих вимірів простору: 1) задуманого, репрезентативного простору, який є формою закріплення домінуючих практик та ідеологій (*set of ideas*); 2) простору повсякдення (*place*), «малої батьківщини», який максимально поєднує уявне і реальне; 3) соціальних, публічних практик (*open space*), які пов'язують репрезентацію простору і простір репрезентацій [27, с. 220–223]. Застосування таких концептуальних підходів у геополітичних дискурсах актуалізує проблеми стратегічного конструювання як соціокультурного простору, так і соціальної дійсності з урахуванням багатоманітності гетерогенних регіональних моделей та локальних особливостей соціумів. І головне, спонукає до осмислення й усвідомлення простої істини — прагнучи сформувати однорідний національний простір держави, категорично не можна ігнорувати регіональні й локальні відмінності у її соціокультурному та політичному житті.

Конструювання простору, за А. Лефевром, є своєрідною формою його «присвоєння», включення його фізичних об'єктів у ментальну карту через форми сакралізації та найменування, функціонального розділення. Нове геополітичне бачення світу постає у вигляді саме такої *ментальної політичної карти*, яка дає уявлення про співвідношення сил на світовій арені, переваги і вади різних геополітичних стратегій, ймовірні впливи незважених політичних рішень на систему глобальної безпеки, опти-

мальні моделі державного устрою тощо. Кожна країна в ситуації постійної турбулентності має дбати про те, щоб не зашкодити хиткій рівновазі, яка утримує світ на грані нових протистоянь. Вважати, що можна «з чистого аркуша» почати писати літопис сьогодення, — небезпечна ілюзія. Кожне суспільство приречене на те, щоб «стояти на плечах» попередніх соціумів і нести в собі їхні здобутки й прорахун-

ки. Те, що сьогодні уявляється новим, насправді — у найкращому разі — є лише оновленим продовженням старого. Хоч як би хотілося все зламати і почати спочатку, все одно доведеться виходити з тих альтернатив, які задані віддаленим і близьким минулим. А проблема історичного вибору є тим відповідальнішою, чим менше шансів «повернутися назад» у разі усвідомлення його помилковості.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Rokkan S., Urwin D. *The politics of territorial identity. Studies in European regionalism*. London: SAGE, 1982.
2. Bourdieu P. *Sotsiologiya sotsialnogo prostranstva*. Moscow, 2007. (in Russian).
[Бурдьє П. *Соціологія соціального пространства*. Москва: Інститут експериментальної соціології, 2007.]
3. Jeffery C., Wincott D. The challenge of territorial politics: beyond methodological nationalism. In: Hay C. (ed.) *New directions in political science: responding to the challenges of an interdependent world*. Basingstoke, 2010.
4. Daijink G. *National identity and geopolitical visions: maps of pride and pain*. London, 1996.
5. Koch S.V., Uzun Ju.V. Detsentralizatsiya: kryteriyi otsinyuvannya rehionalnoyi polityky ta rezultaty v Ukraini. In: *Rehionalna polityka: istoriya, polityko-pravovi zasady, arkhitektura, urbanistyka*. Kyiv-Ternopil, 2018. P. 237–250. (in Ukrainian).
[Коч С.В., Узун Ю.В. Децентралізація: критерії оцінювання регіональної політики та результати в Україні. В кн.: *Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика*. Київ-Тернопіль, 2018. С. 237–250.]
6. Paasi A. Europe as social process and discourse. Considerations of place, boundaries and identity. *European urban and regional studies*. 2001. **8**(1): 7–28. <https://doi.org/10.1177/096977640100800102>
7. Bulatova O., Chentukov Ju., Chentukov I. Integration processes and global regions. *Journal of European Economy*. 2018. **17**(3): 292–304. <https://doi.org/10.35774/jee2018.03.291>
[Булатова О., Чентуков Ю., Чентуков І. Інтеграційні процеси та глобальні регіони. *Журнал європейської економіки*. 2018. № 3. С. 292–304.]
8. Derhachev V.A. Novye formy mezhdunarodnoy ekonomicheskoy rehyonalyzatsyy. *Economic innovations*. 2014. (57): 111–126.
[Дергачев В.А. Новые формы международной экономической регионализации. *Економічні новації*. 2014. Вип. 57. С. 111–126.]
9. Tulchinsky R.V. Katehorialno-ponyatiynnyu aparat stanovlennya novoho rehionalizmu. *Ekonomichnyy analiz*. 2017. **27**(4): 111–117. <http://dx.doi.org/10.35774/econa2017.04.111>
[Тульчинський Р.В. Категоріально-понятійний апарат становлення нового регіоналізму. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 4. С. 11–117.]
10. Vermenych Ja.V. *Local History as a Scientific Field*. Kyiv, 2012. (in Ukrainian).
[Верменич Я.В. *Локальна історія як науковий напрям: традиції й інновації*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2012.]
11. Krom M.M. Novaya politicheskaya istoriya: temy, podkhody, problemy. *Novaya politicheskaya istoriya*. Sankt-Peterburg, 2004. P. 7–17 (in Russian).
[Кром М.М. Новая политическая история: темы, подходы, проблемы. В кн.: *Новая политическая история*. СПб., 2004. С. 7–17.]
12. Dnistruyansky M. *Heopolitichni doktryny i pidkhody: krytychnyy analiz metodolohiyi*. Lviv, 2003 (in Ukrainian).
[Дністрянський М. *Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології*. Львів, 2003.]
13. Nahorna L. Teoriya rehionalizmu: suchasne bachennya. *Rehionalna istoriya Ukrainy*. 2008. (2): 81–94 (in Ukrainian).
[Нагорна Л. Теорія регіоналізму: сучасне бачення. *Регіональна історія України*. 2008. Вип. 2. С. 81–94.]

14. Crikemans D. *Geopolitical schools of thought: a concise overview from 1890 till 2015 and beyond*. Genève, 2009.
15. O'Tuathail G. Understanding critical geopolitics: Geopolitics and risk society. *Journal of strategic studies*. 1999. 22(2/3): 107–124. <https://doi.org/10.1080/01402399908437756>
16. Hydman J. Mind the gap: bridging feminist and political geography through geopolitics. *Political Geography*. 2004. 23(3): 307–322.
17. Pohorska I.I. Suchasni heopolitychni doslidzhennya: vplyv tradytsiyi i tysk perspektyvy. *Actual Problems of International Relations*. 2014. (120): 37–46. (in Ukrainian).
[Погорська І.І. Сучасні геополітичні дослідження: вплив традиції і тиск перспективи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 120. Ч. 1. С. 37–46.]
18. Gottman J. The political partitioning of our world: an attempt at analysis. *World politics*. 1952. (4): 512–519.
19. Babkov A. Ikonografiya kak metod geopoliticheskogo analiza. *Vlast*. 2010. (9): 30–33. (in Russian).
[Бабков А. Иконография как метод геополитического анализа. *Власть*. 2010. № 9. С. 30–33.]
20. Bek U. *Chto takoye globalizatsiya? Oshibki globalizma — otvety na globalizatsiyu*. Moscow, 2001. (in Russian).
[Бек У. *Что такое глобализация? Ошибки глобализма — ответы на глобализацию*. Москва: Прогресс-Традиция, 2001.]
21. Latour B. *Reassembling the social. An introduction to actor-network theory*. New York, 2005.
22. O'Tuathail G. Geopolitika postmoderna? Geopoliticheskiye predstavleniya moderna i za ikh predelami. *Politicheskaya nauka*. 2009. (1): 188–223. (in Russian).
[О'Тоал Дж. Геополитика постмодерна? Геополитические представления модерна и за их пределами. *Политическая наука*. 2009. № 1. С. 188–223.]
23. Auge M. *Non-places: introduction to an anthropology of super-modernity*. London, 1995.
24. Oushakine S. Traveling People: Nomadism Today. *Ab Imperio*. 2012. (2): 53–81. (in Russian).
[Ушакин С. О людях пути: номадизм сегодня. *Ab Imperio*. 2012. № 2. С. 53–81.]
25. Betliy O. Istoryk na pozovakh iz prostorum, abo chy mozhylyva synkhronizovana istoriya. *Ukrayins'kyu humanitarnyy ohlyad*. 2012. (16-17): 132–151. (in Ukrainian).
[Бетлій О. Історик на позовах із простором, або чи можлива синхронізована історія. *Український гуманітарний огляд*. 2012. Вип. 16-17. С. 132–151.]
26. Repina L. *Istoricheskaya nauka na rubezhe XX–XXI vv.: sotsial'nyye teorii i istoriograficheskaya praktika*. Moscow: Krug, 2011. (in Russian).
[Репина Л. *Историческая наука на рубеже XX–XXI вв.: социальные теории и историографическая практика*. Москва: Круг, 2011.]
27. Lefebvre H. *Proizvodstvo prostranstva*. Moscow: Strelka Press, 2015. (in Russian).
[Лефевр А. *Производство пространства*. Москва: Strelka Press, 2015.]

Volodymyr M. Lytvyn

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Yaroslava V. Vermenych

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4445-9492>

GEOPOLITICAL REGIONALIZATION OF SPATIAL DEVELOPMENT OF UKRAINE: METHODOLOGICAL STRATEGIES

The article highlights the strategies of applying interdisciplinary approaches to the analysis of the processes of geopolitical regionalization of spatial development of Ukraine and the impact of globalization on changes in the essence of the concepts of space and territory. Geopolitical and geocultural concepts are considered in the context of forming the theoretical foundations of geostrategic thinking and representation of space as a socio-cultural integrity with its own territorial identity. It is emphasized that in the current geopolitical realities marked by conflict escalation, focusing on research trends in Ukraine's spatial development will identify regional asymmetries, suggest ways to minimize the imbalances that arise on this basis and present algorithms to strengthen the consolidation of society. It is shown that the contradiction of global, national and regional interests in Ukrainian socio-cultural space is largely due to geopolitical differences inherited from previous state organisms. Historical reconstruction of spatial networks serves to compare cycles and motives of socio-cultural development of territories, conduct the analysis of modernization and urbanization processes, origins and consequences of spatial conflicts, directions and rates of socio-political transformations. It is proved that geopolitical strategies are used not only as a conceptual guideline, but also as a methodological tool for understanding the past and building modern models of spatial development of Ukraine. This means that the problems of geopolitical regionalization of space and territorial transformations must constantly remain not only in the focus of regional analysis of the state, but also at the epicenter of national strategic objectives and priorities for science and technology in Ukraine.

Keywords: spatial development of regions of Ukraine, geopolitical and geocultural analysis, territorial regionalization, historical regionalism, regional identity.